

Grażyna Voss

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
Wydział Zarządzania
e-mail: grazyna.voss@utp.edu.pl

Przestrzeganie zasad etycznych w rachunkowości. Samocena pracowników działów finansowo-księgowych

Kody JEL: G01, M21, M41

Słowa kluczowe: etyka, rachunkowość, kodeks etyki, normy etyczne w rachunkowości

Streszczenie. Kodeks zawodowej etyki w rachunkowości stanowi zbiór norm etycznych, których przestrzeganie jest nieodzownym elementem współczesnej rachunkowości. Ich zakres i praktyczne zastosowanie ciągle budzą wątpliwości, dlatego należy podjąć wszelkie możliwe działania pozwalające na ich prawidłowe i powszechne stosowanie. Normy te powinny być przestrzegane przez pracowników działów finansowo-księgowych, księgowych, kierowników jednostek oraz doradców i audytorów. Samocena praktycznego zastosowania norm etycznych w opinii pracowników księgowości stanowi źródło informacji na temat oceny zachowań etycznych, które warto wspierać i rozwijać, ponieważ nie wszyscy pracownicy w pełni przestrzegają zasad etyki i nie zawsze są w stanie poprawie je identyfikować w realizacji zadań zawodowych. Dlatego wzmocnienie roli etyki zawodowej księgowych poprzez różne działania wymaga współpracy wszystkich uczestników rynku, zarówno na etapie edukacji, jak i prowadzenia działalności gospodarczej oraz ustalania norm i regulacji prawnych.

Wprowadzenie

Oszustwa finansowe nie są wynalazkiem XX wieku, zachowania niezgodne z wymogami prawnymi i normami społecznymi miały miejsce już w starożytności, gdzie wraz z tworzeniem się społeczności ludzkich powstały również zwyczaje moralne, które są podstawą etyki (Hendriksen, Van Breda, 2002, s. 237). Etyka europejska wywodzi się z filozofii starożytnej Grecji i Rzymu, jednak etyka biznesu dotyczy moralnego wymiaru działalności gospodarczej i stanowi zbiór standardów określających, co w biznesie jest

moralnie właściwe, a co nie (Klimczak, 2003, s. 81). Spowodowała ona opracowanie i wprowadzenie przez przedsiębiorstwa kodeksów etycznych, które zawierają zasady, jakimi powinni się kierować kierownicy i pracownicy w jednostce gospodarczej. Kodeksy te są najprostszym sposobem przekazywania pracownikowi informacji na temat obowiązujących w firmie norm i akceptowanych sposobów postępowania w kluczowych dla jednostki dziedzinach (Nakoneczna, 2008, s. 96). Ponadto stały się też podstawą opracowania i wdrożenia kodeksów etyki zawodowej dla wybranych grup zawodowych. We współczesnym świecie istnieje potrzeba wdrażania w praktyce programów etycznych. Wynika ona z konieczności wprowadzania do świata biznesu zasad etyki po to, aby biznes był prowadzony uczciwie (Karmańska, 2007, s. 401).

Jedną z grup zawodowych podlegających osądowi etycznemu są osoby wykonujące zawód księgowego. Odpowiedzialność za prowadzenie ksiąg rachunkowych i przedstawienie wiarygodnych sprawozdań łączy się nierozzerwalnie z etyką zawodową opisaną w Kodeksie Zawodowej Etyki w Rachunkowości, który opracowany został przez Komisję Zasad Etyki i Profesjonalizmu Zawodu Księgowego Rady Naukowej Stowarzyszenia Księgowych w Polsce. Kodeks ten stanowi zbiór zasad i wartości etyczno-moralnych oraz profesjonalnych, jakimi powinny się kierować osoby zajmujące się rachunkowością i dziedzinami pokrewnymi, a także postaw i zachowań oczekiwanych od osób wykonujących zawody zaufania publicznego, do których zaliczyć można księgowych, finansistów oraz zawody pokrewne.

Celem artykułu jest zaprezentowanie wyników badania ankietowego mającego na celu określenie stopnia wykorzystania wzorców etycznych zawartych w Kodeksie Zawodowej Etyki w Rachunkowości przez pracowników działów finansowo-księgowych oraz pokazanie obszarów, w których przestrzeganie norm nie zawsze jest zgodne z wzorcami.

1. Zasady etyczne w rachunkowości

Zgodnie z Kodeksem Zawodowej Etyki w Rachunkowości w stosunku do osób zajmujących się rachunkowością bez względu na miejsce ich zatrudnienia oczekuje się, że ich praca spełni następujące warunki (www.skwp.pl):

- będzie przebiegać zgodnie ze standardami zawodowymi,
- jej celem będzie osiągnięcie najwyższego poziomu jakości prowadzonych działań,
- zostanie zapewniona rzetelność wyników prowadzonych działań.

Na podstawie norm etycznych i ze względu na rolę, jaką pełnią w jednostce gospodarczej, osoby odpowiedzialne za prowadzenie ksiąg rachunkowych i sporządzanie sprawozdań finansowych powinny się cechować (Nisengole, Sasin, 2005, s. 20–24):

- obowiązkowością,
- uczciwością,
- fachowością,

- systematycznością,
- poczuciem odpowiedzialności,
- lojalnością wobec właściciela i kierownictwa jednostki.

Kodeks etyki zawodowej w rachunkowości definiuje dziewięć zasad etycznych, którymi należy się kierować w pracy. Zasady te dotyczą (Kodeks..., 2012, s. 20–22):

1. Kompetencji zawodowych określanych jako należyte przygotowanie zawodowe, ustawiczne poszerzanie i aktualizowanie wiedzy, doskonalenie zawodowych umiejętności i ich wykorzystanie zapewniające uczciwe i rzetelne wykonanie prac.
2. Wysokiej jakości pracy polegającej na staranności i obiektywizmie, terminowości i fachowości oraz sprawności organizacyjnej powiązanej z realizacją potrzeb informacyjnych leżących w zakresie kompetencji pracownika i możliwości rachunkowości.
3. Niezależności zawodowej polegającej na wyrażaniu opinii i nieuleganiu wpływom, a także dbałości o wizerunek zawodu.
4. Odpowiedzialności za przygotowanie i prezentowanie informacji z zakresu rachunkowości w sposób zgodny z obowiązującym prawem, standardami zawodowymi i normami etycznymi.
5. Właściwego postępowania w relacjach z osobami, jednostkami i instytucjami powiązanymi zawodowo, opierającego się przy tym na szacunku, zrozumieniu, bezinteresowności, wspólnym zaangażowaniu i wymianie doświadczeń.
6. Właściwego postępowania w przypadkach sporów i sprzeczności interesów, z uwzględnieniem obiektywnych i kompromisowych rozstrzygnięć.
7. Właściwego postępowania w sytuacjach szczególnych, pojawiających się w jednostce prowadzącej rachunkowość, uwzględniającego zasady rzetelnego i wiernego obrazu oraz norm etycznych.
8. Zachowania tajemnicy zawodowej poprzez przestrzeganie prawa zarządu jednostki do nierozpowszechniania znanych jej informacji – mających charakter wewnętrzny, gdy ich ujawnienie nie jest obowiązkowe w świetle prawa.
9. Właściwego oferowania usług z dziedziny rachunkowości poprzez działalność marketingową w zakresie pozyskiwania odbiorców usług z dziedziny rachunkowości.

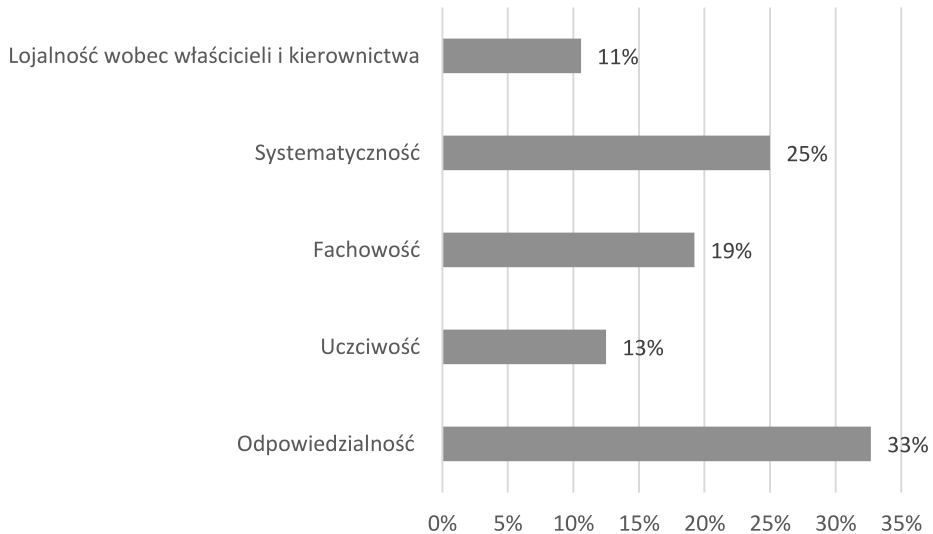
Przedstawione w kodeksie zasady odnoszą się przede wszystkim do kompetencji zawodowych, wiedzy z rachunkowości i dziedzin pokrewnych oraz przestrzegania norm etycznych. Szczególnie w nich podkreślona została rzetelność, odpowiedzialność, niezależność, terminowość i obiektywizm (Maruszewska, 2014, s. 51). Ponadto w realizacji przedstawionych zasad istotną rolę odgrywa kierownik jednostki jako osoba kompetentna, posiadająca odpowiednią wiedzę, przestrzegająca norm etycznych i ponosząca odpowiedzialność za wykonywanie obowiązków w zakresie rachunkowości określonych w art. 4 ust. 5 Ustawy (1994), w tym także z tytułu nadzoru (Voss, 2016, s. 289).

2. Praktyczne wykorzystanie Kodeksu Zawodowej Etyki w Rachunkowości – wyniki badania ankietowego

Wydaje się, że skuteczna implementacja międzynarodowych rozwiązań, dotycząca tworzenia kodeksów etycznych w zakresie rachunkowości, wymaga określonego przygotowania polskiego społeczeństwa, zarówno pracowników służb finansowo-księgowych, kierowników jednostek gospodarczych odpowiedzialnych za przestrzeganie zasad rachunkowości z tytułu nadzoru, audytorów oraz doradców, jak i wszystkich interesariuszy. W literaturze przedmiotu i wymogach prawnych dotyczących prowadzenia ksiąg rachunkowych w świetle ustawy o rachunkowości doszukać się można informacji na temat nierzetelnego lub wadliwego prowadzenia ksiąg rachunkowych, a także nieprowadzenia ewidencji i niesporządzania bądź nieskładania sprawozdań finansowych zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi. Zachowania te nie tylko naruszają normy prawne, ale również normy etyczne, narażając inne podmioty gospodarcze działające na rynku. Prowadzenie działalności związane jest z ponoszeniem ryzyka gospodarczego, ale także z przyjęciem odpowiedzialności zarówno w zakresie obowiązujących norm prawnych, etycznych, jak i społecznej odpowiedzialności biznesu.

Ocena zachowań etycznych stanowi ważny element w funkcjonowaniu wszystkich jednostek, dlatego zapytano pracowników działów finansowo-księgowych, jak oceniają wykorzystanie norm etycznych w rachunkowości oraz jakie są główne obszary, w których zachowania nie zawsze są zgodne z przyjętymi wzorcami. Badanie ankietowe przeprowadzono w styczniu i lutym 2017 roku. Wszyscy ankietowani (60 osób) to pracownicy działów finansowo-księgowych jednostek gospodarczych funkcjonujących w województwach pomorskim i kujawsko-pomorskim, w różnych formach organizacyjnoprawnych i zaliczanych do różnych sektorów działalności gospodarczej. Wszyscy uczestnicy badania znali kodeks etyki zawodowej w rachunkowości i byli uczestnikami szkoleń organizowanych przez Stowarzyszenie Księgowych w Polsce lub słuchaczami na studiach podyplomowych. Celem przeprowadzonego badania była ocena przez księgowych zachowań etycznych i porównanie przestrzegania norm etycznych w obecnych i poprzednich jednostkach pracy.

Na początku poproszono ankietowanych o wskazanie cech, jakimi powinni odznaczać się w pracy zawodowej księgowi odpowiedzialni za prowadzenie ksiąg rachunkowych i sporządzanie sprawozdań. Z podanej listy cech mogli oni wskazać więcej niż jedną. Za najbardziej pożądane cechy respondenci uznali odpowiedzialność i systematyczność. Niewątpliwie są to zalety, które pozwolą na właściwe wykonywanie obowiązków zawodowych. Najniżej została sklasyfikowana lojalność wobec właścicieli i kierownictwa oraz uczciwość. Niewątpliwie pracownicy wykonujący zawody zaufania publicznego powinny być uczciwi, na co wskazali ankietowani pomimo tego, że nie uznali tej cechy za najważniejszą (rys. 1).

Rysunek 1. Pożądane cechy osobowości w zawodzie księgowego

Źródło: opracowanie własne.

Następne pytanie dotyczyło weryfikacji tego, czy powierzony zakres obowiązków jest zgodny z kompetencjami posiadanymi przez ankietowanych. 85% badanych uważa, że zakres powierzonych im obowiązków jest zgodny z posiadanymi przez nich kompetencjami. Jednak nie we wszystkich przypadkach kompetencje idą w parze z powierzonymi obowiązkami, co wskazało 15% respondentów (rys. 2). Właśnie ta grupa najbardziej może być narażona na naruszenie norm ze względu na konieczność uzupełnienia posiadanych kompetencji i zdobycia doświadczenia praktycznego.

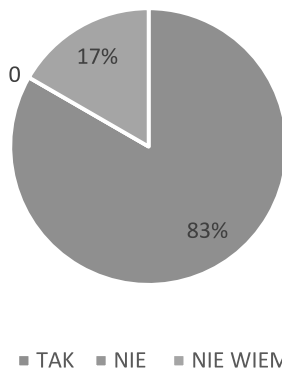

Rysunek 2. Zgodność powierzonych obowiązków z posiadanymi przez ankietowanych kompetencjami

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnym pytaniu poproszono respondentów o udzielenie odpowiedzi na pytanie o to, czy uczestniczą w szkoleniach i aktualizują wiedzę stosownie do zmian w przepisach prawnych i zakresie obowiązków. 90% respondentów potwierdziło swoje uczestnictwo w kursach, wskazując równocześnie tematykę szkoleń. Tutaj najczęściej tematy szkoleń ukierunkowane były na zmiany w przepisach prawnych w szczególności z zakresu zmian w podatku VAT i Jednolitym Plikiem Kontrolnym.

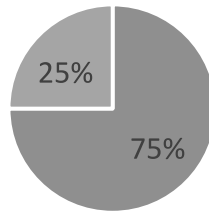
Oceny staranności, rzetelności i terminowości wykonywanych prac dokonali respondenci w kolejnym pytaniu. Zdecydowana większość potwierdziła rzetelność swoich prac, jednak 17% badanych wskazało, że nie wie, czy ich praca wykonywana jest rzetelnie i w wymaganych terminach (rys. 3). Przyczyną takiej oceny może być brak nadzoru ze strony kierownictwa, brak kontroli przez biegłych rewidentów bądź audytorów wewnętrznych czy też instytucje uprawnione do czynności kontrolnych. Innym powodem takiej odpowiedzi może być zbyt duży zakres obowiązków i szybkie tempo pracy bądź niewystarczające kompetencje do wykonywania powierzonych zadań.

Rysunek 3. Ocena staranności, rzetelności i terminowości wykonywanych prac

Źródło: opracowanie własne.

Istotnym elementem w zakresie realizacji prac jest możliwość wyrażania swoich opinii w kwestiach zawodowych związanych z wykonywaniem obowiązków. 25% respondentów wskazało, że nie ma możliwości wyrażania swoich opinii, co niewątpliwie może się przyczynić do ograniczonego przepływu informacji, a także wykorzystania wiedzy i umiejętności pracowników (rys. 4).

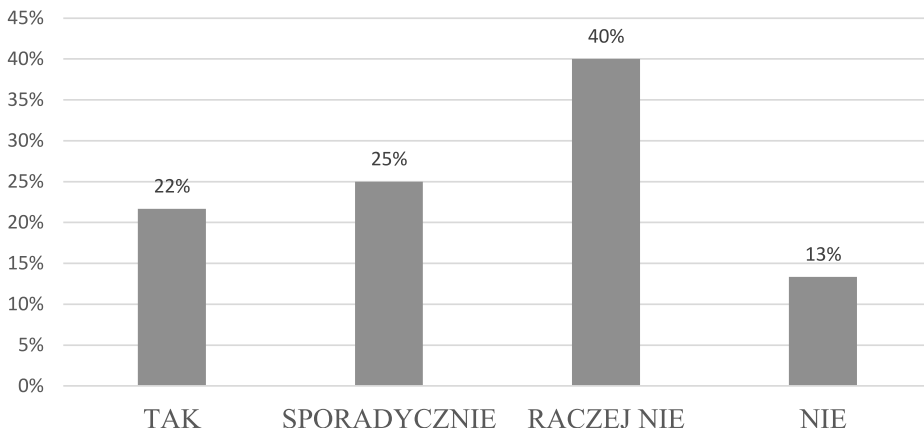

■ TAK ■ NIE

Rysunek 4. Ocena możliwości wyrażania swoich opinii w kwestiach zawodowych

Źródło: opracowanie własne.

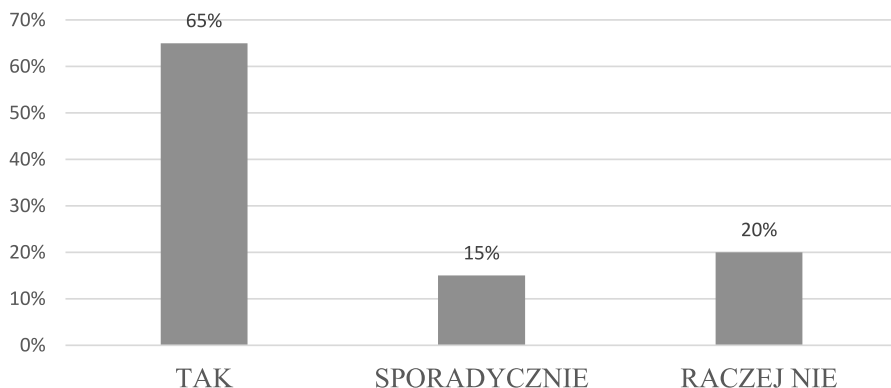
W kolejnym pytaniu poproszono respondentów o określenie relacji pracodawca–pracownik w zakresie realizacji poleceń służbowych niezgodnych z kodeksem etyki zawodowej. Odpowiedzi na to pytanie są bardzo zróżnicowane. 40% ankietowanych uważa, że raczej nie ulega takim wpływom. Jedynie 13% badanych jest przekonanych o tym, że kierownictwo nie wywiera wpływu na ich postępowanie, które naruszyłoby zasady etyczne. Jednak co czwarty badany przyznaje, że sporadycznie pod wpływem pracodawcy realizuje zadania niezgodne z kodeksem, a 22% przyznaje się, że ulega wpływom kierownictwa i w realizacji swoich zadań narusza normy etyczne w rachunkowości. Szczegółowe wyniki zaprezentowano na rysunku 5.

Rysunek 5. Wpływ przełożonych na nieetyczne zachowania pracowników

Źródło: opracowanie własne.

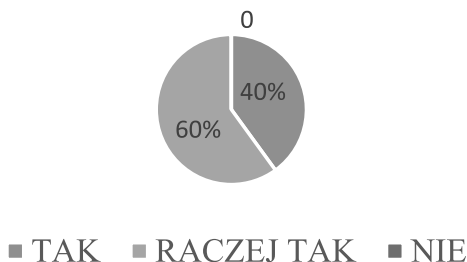
Respondentów poproszono również o odpowiedź na pytanie o to, czy dbają oni o wizerunek zawodu księgowego jako zawodu zaufania publicznego. Dbalność o wizerunek zawodu księgowego potwierdziło 65% ankietowanych, jednak co piąty respondent raczej nie dba o wizerunek reprezentowanego przez siebie zawodu (rys. 6). Może to powodować brak zaufania do pracy księgowych oraz niski prestiż wykonywanego zawodu.

Rysunek 6. Dbanie o wizerunek zawodu księgowego jako zawodu zaufania publicznego

Źródło: opracowanie własne.

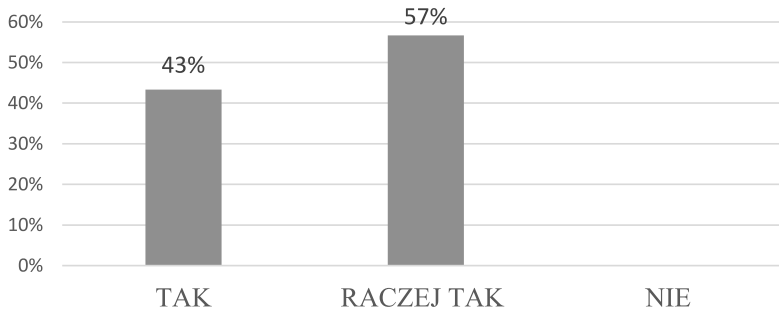
Kolejne pytanie dotyczyło wykonywania zawodu zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi, standardami zawodowymi i normami etycznymi. 40% ankietowanych udzieliło odpowiedzi *tak*, a 60% *raczej tak* (rys. 7). Ta druga odpowiedź wskazuje, że respondenci nie mają pewności, czy wszystkie realizowane zadania są w pełni zgodne z wymienionymi wymogami wykonywania zawodu księgowego. Wyniki badania wskazują na istotną rolę szkoleń i kursów oraz potrzebę uczestniczenia przez pracowników w różnych formach edukacji pozaformalnej i nieformalnej w celu podniesienia kompetencji zawodowych i aktualizacji wiedzy.

Rysunek 7. Wykonywanie zawodu zgodnie z obowiązującymi normami

Źródło: opracowanie własne.

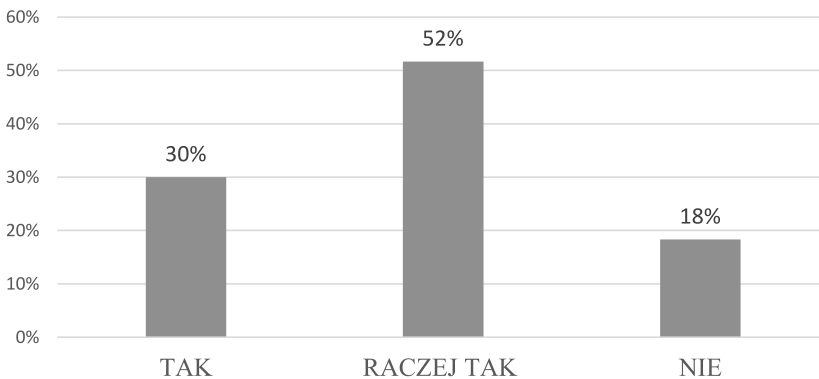
Następne pytanie odnosiło się do relacji księgowych z innymi jednostkami i instytucjami. Zgodnie z kodeksem etyki zawodowej relacje te powinny być oparte na wzajemnym szacunku, zrozumieniu, bezinteresowności i wspólnym zaangażowaniu w wyjaśnianie omawianych kwestii. 43% badanych potwierdziło takie zachowanie w relacjach z innymi jednostkami, a w ocenie 53% wskazano odpowiedź *raczej tak*, co zaprezentowano na rysunku 8. Ocena ta jest dokonana tylko przez pracowników i trudno stwierdzić, czy taką samą ocenę wystawiłyby instytucje stanowiące drugą stronę omawianych relacji.

Rysunek 8. Ocena wykorzystania zasad etycznych w relacjach z innymi jednostkami

Źródło: opracowanie własne.

Podobnych odpowiedzi respondenci udzielili na pytanie o to, czy w wypadku sporów i sprzeczności interesów są gotowi do obiektywnych i kompromisowych rozwiązań. 52% ankietowanych oceniło, że *raczej tak*. Niestety 18% badanych nie jest gotowych do poszukiwania rozwiązań obiektywnych i kompromisowych, co zostało zaprezentowane na rysunku 9.

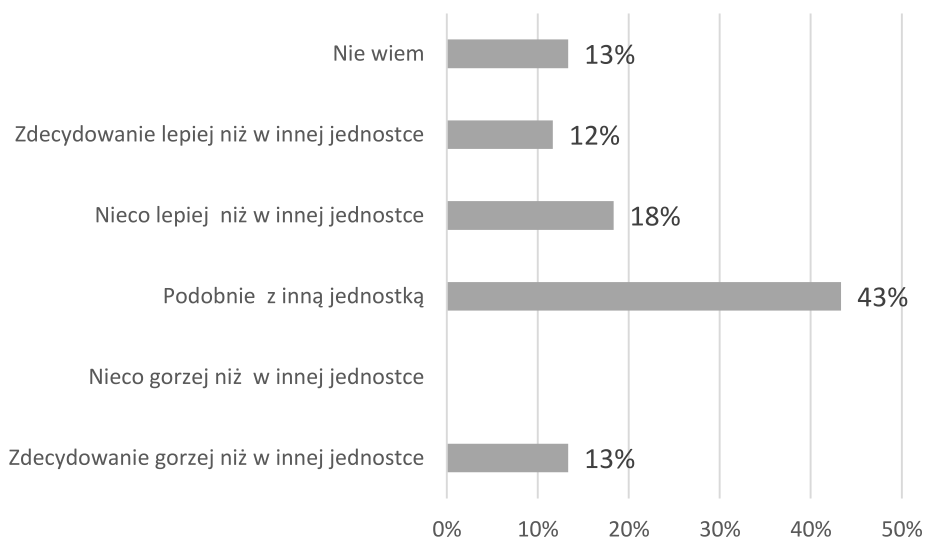

Rysunek 9. Gotowość do poszukiwania rozwiązań obiektywnych i kompromisowych w sytuacjach spornych

Źródło: opracowanie własne.

Ostatnie pytanie związane było z przestrzeganiem tajemnicy zawodowej. 67% respondentów potwierdziło przestrzeganie tajemnicy, a co trzeci badany udzielił ocenił, że raczej przestrzega.

Na koniec poproszono respondentów o ocenę przestrzegania norm etycznych w bieżącym miejscu pracy w porównaniu z poprzednimi. 43% ankietowanych uważa, że przestrzeganie norm zawodowych w rachunkowości jest na podobnym poziomie jak w innych jednostkach, w których dotychczas pracowali. Jednak przedstawione odpowiedzi wskazują, że w 12% jest zdecydowanie lepiej niż w innej jednostce, a 13% respondentów uważa, że jest zdecydowanie gorzej. Szczegółowy rozkład odpowiedzi zaprezentowano na rysunku 10.

Rysunek 10. Porównanie przestrzegania norm etycznych w poprzednich i obecnych jednostkach respondentów

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie przedstawionych wyników badań można zaobserwować, że zdaniem respondentów przestrzeganie zasad etyki zawodowej stanowi istotny element w wykonywaniu pracy księgowego i dotyczy zarówno codziennych podstawowych czynności, jak i sytuacji związanych ze współpracą z otoczeniem zewnętrznym oraz sytuacjach spornych. Jednak dokonanie samooceny pracy zawodowej nie zawsze jest łatwe i w pełni obiektywne.

Podsumowanie

Normy etyczne odgrywają istotną rolę w życiu gospodarczym, a kodeksy etyki zawodowej stają się powszechne. Wydaje się jednak zasadne, że w czasach, gdy nadużycia, oszustwa i piramidy finansowe stały się częstym elementem funkcjonowania rynku, przestrzeganie norm etycznych nie wynika z potrzeby chwili czy nowych trendów, a może stać się przyczyną poprawy w funkcjonowaniu uczciwego biznesu. W ocenie pracowników działów finansowo-księgowych przestrzeganie norm etycznych związane jest z odpowiedzialnością i systematycznością w pracy zawodowej, a także z realizacją powierzonych obowiązków zgodnie z posiadanymi kompetencjami. 83% badanych wykonuje swoją pracę starannie, rzetelnie i terminowo, 75% ankietowanych może prezentować swoją opinię w kwestiach zawodowych. Respondenci jako pracownicy księgowości w większości przestrzegają norm etycznych w pracy zawodowej i w kontaktach z innymi podmiotami gospodarczymi. Porównanie przestrzegania norm etycznych w obecnych i poprzednich jednostkach pracy wskazuje, że w 12% jest zdecydowanie lepiej niż w innej jednostce, a 13% respondentów uważa, że jest zdecydowanie gorzej.

Wyniki badania pozwalają dostrzec, że edukacja i informacja publiczna odgrywają istotną rolę w przestrzeganiu norm etycznych i w procesie kreowania właściwych postaw zawodowych na rynku pracy. Dlatego istotnymi elementami kształcenia w zawodzie księgowego wydają się być: wiedza z zakresu zasad etycznych, umiejętności w zakresie identyfikowania obszarów narażonych na naruszenie norm, a także kompetencje społeczne pozwalające na określenie skutków społecznych wynikających z nieetycznych zachowań zarówno dla pracownika, jednostki, w której pracuje, jak i interesariuszy zewnętrznych.

Bibliografia

- Hendriksen, E.A., Van Breda, M.F. (2002). *Teoria rachunkowości*. Warszawa: PWN.
- Karmańska, A. (2007). Bezpieczeństwo biznesu, dylematy etyczne i profesjonalizm zawodu księgowego. W: T. Cebrowska, A. Kowalik, R. Stępień (red.), *Rachunkowość wczoraj, dzisiaj, jutro* (s. 136–144). Warszawa: SKwP.
- Klimczak, B. (2003). *Etyka gospodarcza*. Wrocław Wyd. AE we Wrocławiu.
- Kodeks zawodowej etyki w rachunkowości* (2012). Warszawa: SKwP.
- Maruszewska, E. (2014). *Etyka we współczesnej rachunkowości a wiarygodność informacji w niej tworzonych*. Katowice: Wyd. UE w Katowicach.
- Nakonieczna, J. (2008). *Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw międzynarodowych*. Warszawa: Difin.
- Nisengole, S., Sasin, W. (2005). *Vademecum finansisty i księgowego*. Łódź: Agencja Wydawnicza „Interfart”.
- Ustawa z 29.09.1994 o rachunkowości. Dz.U. 2016, poz. 516.

Voss, G. (2016). Przestrzeganie zasad etycznych w rachunkowości w ocenie kierowników jednostek. *Studia Oeconomica PONANIESIA*, 4 (11), 286–301.

www.skwp.pl (17.12.2016).

**COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES IN ACCOUNTING.
SELF-ASSESSMENT OF EMPLOYEES FINANCE
AND ACCOUNTING DEPARTMENTS**

Keywords: ethics, accounting, code of ethics, ethical standards in accounting

Summary. Code of professional ethics in accounting is a set of ethical standards, compliance with which is an indispensable element of modern accounting. Their scope and practical application is still in doubt, so you should take all possible measures to ensure a correct and their widespread use. These standards should be adhered to by employees of departments of finance and accounting accounting, unit managers and consultants and auditors, Self practical application of ethical standards in the opinion of the accounting staff, it is a source of information on the evaluation of ethical behavior, which should support and develop. However, strengthening the role of the professional ethics of accounting, through various actions require the cooperation of all market participants, both at the stage of education and business, and established standards and regulations.

Translated by Grażyna Voss

Cytowanie

Voss, G. (2017). Przestrzeganie zasad etycznych w rachunkowości. Samoocena pracowników działów finansowo-księgowych. *Ekonomiczne Problemy Usług*, 2 (127), 333–344. DOI: 10.18276/epu.2017.127-30.